

CÜMLE DERTLERİN DEVÂSI AŞK: MESNEVÎ-Yİ MA'NEVÎ'NİN 24. BEYTİNİN ŞERHİ

Kezban PAKSOY*

Özet

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin kısaca *Mesnevî* adıyla anılan Mesnevî-yi Ma'nevî adlı eseri yazıldığı dönemden günümüze kadar çok okunan ve ilgi gören bir eser olmuştur. Altı ciltten oluşan Mesnevî-yi Ma'nevî Mevlânâ'nın tasavvufî öğretilerini ihtivâ etmektedir. Muhtevâsı itibarıyla tüm çağlara hitap eden eser Farsça kaleme alınmıştır. Mevlânâ'nın insanlığa vermek istediği mesajları tahkiye usûlüyle anlattığı bu eser Kur'ân-ı Kerîm'in de özü olarak nitelendirilmiştir. Yüzyıllar boyunca ilgi gören Mesnevî sadece okunmakla kalmamış onlarca tercüme ve şerhi de yazılmıştır. Bu şerhler sadece Mevlânâ'nın pîri olduğu Mevlevîyye tarikatı mensupları tarafından değil diğer sûfî ve esere ilgi gösteren araştırmacılar tarafından da yazılmıştır. Tercüme ve şerhlerin yanında Mesnevî'den seçme hikâyeler şeklinde kitaplar yayınlanmış ve Mesnevî-yi Ma'nevî üzerine akademik çalışmalar da yapılmıştır. Mesnevî'ye yazılan şerhler eserin tamamına yazıldığı gibi birkaç cildine ya da Mesnevî'nin özü kabul edilen ilk on sekiz beytine yazılmıştır. Biz de bu çalışmamızda Mesnevî-yi Ma'nevî'nin yirmi dördüncü beytini daha önce yazılmış şerhlerini de dikkate alarak anlamaya ve açıklamaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî-yi Ma'nevî, şerh, devâ, nahvet, nâmûs, Eflâtûn u Câlînûs.

THE REMEDY OF ALL TROUBLES, LOVE:

A COMMENTARY ON THE TWENTY-FOURTH COUPLET OF THE MASNAVI-YI MANEVI

Abstract

Mevlana Celaleddin-i Rumi's book *The Masnavi-yi Manevi*, commonly referred to simply as the *Masnavi*, has been a widely read and popular work from the time it was written until today. Written in Persian and consisting of six volumes, the book contains Mevlana's Sufi teachings. The work, whose content appeals to all eras, was written in Persian. Conveying Rumi's spiritual messages to humanity through narrative form, the *Masnavi* has often been described as the essence of the Holy Qur'an. Over the centuries, the *Masnavi* has attracted great interest not only as a text to be read but also as a source inspiring numerous translations and commentaries. These commentaries have been produced not only by members of the Mevlevi order, founded by Rumi, but also by other Sufi scholars and researchers interested in the work. In addition to translations and commentaries, selected story collections based on the *Masnavi* have been published, and extensive academic research has been conducted on the *Masnavi-yi Manevi*. Commentaries on the *Masnavi* vary in scope, ranging from works covering the entire text to those focusing on specific volumes or on the first eighteen couplets, which are regarded as the essence of the work. In this study, we aim to analyze and interpret the twenty-fourth couplet of the *Masnavi-yi Manevi*, drawing upon previously written commentaries as well.

* Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, eposta: kezbanpaksoy@gmail.com ORCID: 0000-0001-9271-9052

Keywords: Mevlana, Masnavi, commentary, remedy, arrogance, decency, Plato, Galen

Türk edebiyatının temel eserlerinden biri olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî-yi Ma'nevî* adlı altı ciltten oluşan eseri sadece yazıldığı dönemde değil o yıllardan günümüze kadar çokça okunmuş ve ilgi görmüştür. Mevlânâ'nın tasavvufî görüşlerini ihtivâ eden bu eser, verdiği mesajlarla günümüzde tüm dünyaya bütün insanlığa hitap eden bir eser olarak kabul görmektedir. Mevlânâ'nın irticalen söylediği beyitlerin dervişi ve kâtibi Hüsameddin Çelebi'nin yazmasıyla ortaya çıkan Mesnevî'nin dili Farsça'dır. Kur'ân-ı Kerim'in özü olarak nitelendirilen Mesnevî'nin okuyucular tarafından daha iyi anlaşılması için tarih boyunca onlarca tercüme ve şerhi yazılmıştır.¹ Bu şerhler eserin tamamına ya da bir kısmına yazıldığı gibi özellikle Mesnevî'nin özü sayılması hasebiyle ilk on sekiz beytine yazılmıştır. Bu çalışmada ise Mesnevî'nin yirmi dördüncü beyti, daha önce yazılmış şerhleri de değerlendirilerek açıklanmaya çalışılacaktır.

ای دواى نخوت و ناموس ما

ای تو افلاتون و جالینوس ما

Ey devâ-yı nahvet ü nâmûs-ı mâ

Ey tu Eflâtûn u Câlînûs-ı mâ

İlacısın, kibir ve kuruntunun,

Sensin bize, Galinos ve Eflatun. (Avşar, 2017, s. 25)

Mısralarına “Ey” nidasıyla aşka seslenerek başlayan Mevlânâ ilk mısrada *devâ-yı nahvet* ve *nâmûs-ı mâ* diyerek aşkın iki niteliğini iki yönünü vurgulamaktadır. İkinci mısrada ise aşka *Eflâtûn u Câlînûs-ı mâ* diye seslenerek aşkın bu iki yönünü kişiler vasıtasıyla somutlaştırarak ifade etmiştir. Beyti daha iyi kavramak için mısraları oluşturan kelimeleri tek tek izah etmek yerinde olacaktır. *Ey* ünlem edatıdır ve bir kişiye veya topluluğa hitap ederken kullanılır. “*devâ*” Arapça isim olup “ilaç, çare, tedbir” anlamlarına gelir (Devellioğlu, 2016, s. 204). *nahvet* “kibir, gurur, böbürlenme” anlamında Arapça isimdir (Devellioğlu, 2016, s. 937). Bu iki kelime *devâ-yı nahvet* şeklinde tamlama olarak kullanıldığında kibrin ilacı-çaresi anlamına gelir. Arapça isim olan *nâmûs* kelimesi “kanun, nizam; ar, edep, hayâ; temizlik doğruluk; Allah'ın dört büyük meleklerinden biri olan Cebrâil” anlamlarına gelmektedir. Aslı Yunanca olan bu kelime Arapçada “*esrâr sahibi*” anlamında da kullanılır (Devellioğlu, 2016, s. 944). Kelimenin tasavvufî manası ise

¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, M. (2016). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (20), 461-502.

“kullarının uymaları ve uygulamaları için Allah tarafından konulan kanun ve hükümler, şeriat”tır. *Nâmus-i Ekber* ifadesi ise peygamberlere ilâhî ve şer’î hükümleri bildiren melek Cebrâîl için kullanılır (Uludağ, 1999, s. 400). Farsça şahıs zamirleri olan *mâ*, “biz”; *tu*, “sen” anlamlarına gelmektedir. Beyitte zikredilen isimlerden biri olan Eflâtun (MÖ 430-348) meşhur Yunan filozofudur. Aristo’nun hocası, Sokrat’ın talebesidir. Asıl adı Platon’dur, İslâm kültür geleneğinde kendisine Eflâtun denmiştir. Ona atfedilen eserlerin çoğu Arapçaya çevrilmiştir. Eflâtun tarihteki en büyük filozoflardan biri olsa da bizim tarihimizde daha çok hakkında rivayet edilen efsanevî bilgilerle konu edilir. Aristo ile birlikte İskender’in akıl hocası ve danışmanı olarak anlatılır, Aristo’dan üstünlüğü vurgulanır. Hakkında pek çok rivayet olan Eflâtun’un “ud”un mucidi olduğu söylenir. İslam âlimlerinden bazılarına göre bir peygamberdir. Edebiyatımızda akıl, hikmet ve görüşlerindeki incelik ve isabet gibi yönleriyle konu edilir. Divan şiirinde akıl, rey ve iyi tedbir sembolü olarak zikredilir. Ancak her ne kadar aklın sembolü olsa da aşk derdine çare bulamayan bir aciz olarak ifade edilir (Tökel, 2000, s. 422-425). Câlînûs (MÖ 199-129) ilk çağların Hipokrat ile beraber en büyük hekimidir. Hekimlik üzerine yazdığı eserler Arapçaya çevrilmiş ve İslâm dünyasını etkilemiştir. Edebiyatımızda hekimlikteki mahareti nedeniyle anılır (Pala, 1999, s. 78).

Mesnevî’nin 24. beytinin daha önce yapılan şerhlerine baktığımızda bu beytin, 23. beytin devamı şeklinde değerlendirildiğini görürüz. Bunun sebebi 23. beyitte aşka seslenen Mevlânâ’nın bu sesleniş 24. beyitte devam ettirmesidir. Bu şerhlerden beyti en geniş şekilde açıklayanlar İsmâîl Hakkı Bursevî, Abidin Paşa, Sabuhî Ahmed Dede, Şem’î ve Ankaravî’nin şerhleridir. Bursevî şerhinde öncelikle beyitteki kelimeleri tek tek açıklamış özellikle Eflâtun ve Câlînûs hakkında uzunca bilgi vermiş ardından beytin işaret ettiği anlam dünyasını izah etmiştir (Bursevî, 2004, s. 148-150). Abidin Paşa şerhinde öncelikle kibir ve şöhret belasının insanoğlu için nasıl bir felaket olduğunu tarihî şahsiyetlerden örnekler vererek açıklar. Daha sonra ikinci mısradaki adları geçen Eflâtun ve Câlînûs’un kimler olduğundan bahseder. Câlînûs’un yaşadığı dönemde meşhur bir hekim olduğunu dile getirdikten sonra sağlığı korumak için altı maddeden oluşan tavsiyelerde bulunur (Abidin Paşa, 2007, s. 29-31). Sabûhî Ahmed Dede ise şerhinde öncelikle beyti Türkçeye çevirmiş, mısraları ayrı ayrı değerlendirmiştir. Beytin anahtar kelimeleri de diyebileceğimiz *nahvet* ve *nâmûs* kelimelerini açıklamış, Eflâtun ve Câlînûs’u birer hekim olduğunu dile getirip aşkın onların ismiyle zikredildiğini ifade etmiştir. Aşkın ise insanın hem ruhunu hem de bedenini terbiye eden bir hekim olduğunu vurgulamıştır (Algül, 2007, s.307-309). Şem’î beytin mısralarını tek tek ele alıp açıklar. Öncelikle mısralar nesre çevirerek Türkçeye aktarır. Beyitteki hitabın aşka olduğunu belirterek mısralardaki kelimeleri tek tek açıklar ve beytin işaret ettiği anlam dünyasını ortaya koyar. Yaptığı açıklamaları ayetle de delillendirir (Dağlar, 2009, s. 229-230). Ankaravî de beytin şerhine Şem’î gibi mısraları nesre çevirip Türkçeye aktararak başlar. Beyitte geçen kelimelerin anlamlarını tek tek açıklayarak beytin işaret ettiği anlamı izah eder (Tanyıldız, 2010, s. 244).

Muhammed Şifâyî, Hacı Pîrî, Tahirü'l-Mevlevî, Abdülbâkî Gölpınarlı, Ahmed Avni Konuk, Hüseyin Top ve O Mevlevî'nin Mesnevî'nin 24. beytine yazdıkları şerhler yukarıda bahsettiğimiz şerhlere göre daha kısadır. Şifâyî şerhinde beyti Türkçeye aktarmış ve kısaca açıklamış, beyitteki kelimelerin anlamları üzerinde ayrı ayrı durmamıştır. İlk mısradaki bahsedilen kötü hasletleri izah edip bu hasletlerden uzak durmak gerektiğini söyleyerek sözü 25. beyte bağlamıştır (Özdemir, 2016, s. 91). Hacı Pîrî şerhinde beytin ilk mısraının manasını açıklamış aşkın insandaki kötü huyların aşk vasıtasıyla def' olacağını ve kibrin İblis'in sıfatlarından olduğunu ayetlerle delillendirerek açıklamış, ikinci mısradaki adları geçen Eflâtun ve Câlînûs hakkında ise bilgi vermemiştir (Er, 2018, s. 79-80). Tahirü'l-Mevlevî şerhine beyti nesre çevirip Türkçeye aktararak başlamış daha sonra açıklamaya geçmiştir. Önce aşk kavramı üzerinde durmuş ardından Eflâtun ve Câlînûs hakkında bilgi vermiştir. Aşkın yaşadıkları dönemin ünlü hekimleri olan Eflâtun ve Câlînûs gibi insan ruhunu tedavi eden bir hekim olduğunu belirterek şerhini bitirir (Tahirü'l-Mevlevî, 1975, s. 78-79). Gölpınarlı 24. beytin şerhinde sadece Eflâtun ve Câlînûs'un kimler olduğunu açıklar (Gölpınarlı, 1989, s. 24). A. Avni Konuk sadece *nahvet* kelimesinin anlamını verir, Eflâtun ve Câlînûs'un kimler olduğunu söyleyip "*aşk*"ın hekimlik yönünden bu kişilere benzetildiğini söyler (Konuk, 2011, s. 91). Hüseyin Top da şerhine aşkın Eflâtun ve Câlînûs'a benzetildiğini söyleyerek başlar ve bu isimler hakkında bilgi verir. Bu beyitte Mevlânâ'nın, Eflâtun ve Câlînûs'un insanları tedavi etmek için yaptıklarını aşk tek başına yapar dediğini ifade ederek şerhini bitirir (Top, 2011, s. 64-65). O Mevlevî diğer şerhlerden farklı olarak beyti manzum şekilde Türkçeye aktarır. Kısaca Eflâtun ve Câlînûs'un kimler olduğunu söyler ve Allah'a ulaşma yolunda insana ancak aşkın rehber olacağını dile getirir (O Mevlevî, 1972, s. 34). Ziya Avşar ise *Aşk Meclisi* adlı eserinde bu beyti Eflâtun ve Câlînûs'un hekimlik ve hikmet sahibi olma niteliklerinden hareketle açıklar. Mürşitlerin de bu iki özelliğe sahip kişiler olarak bir nevi ruh hekimi olduklarını ifade eder (Avşar, 2019, s. 133-134).

Mesnevî'ye şerh yazan diğer şarihlerden Murad Molla, Ebusuud Kayserî, Kenan Rıfâî ve Muhlis Koner'in ise 24. beytin birer cümleyle Türkçeye anlam aktarmasını yaptıklarını söyleyebiliriz (Öksüz, 2008, s. 115; Koçoğlu, 2014, s. 79; Rıfâî, 2015, s. 8; Koner, 2005, s. 15).

Mevlânâ 24. beytin ilk mısraına *ey benim kibrimin devası* diyerek aşka seslenmektedir. Kibir mutasavvıflarca insanoğlundaki Allah'ın indinde en kötü sayılan sıfatlardan biri olarak ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de pek çok ayette Allah'ın kendini beğenip böbürleneni, büyüklük taslayanları sevmediği bildirilmiştir. "*Büyüklenenlerin yeri ne kötüdür*", "*Büyüklenenlere cehennemde yer mi yok*" gibi ifadelerle akıbetlerinin de ne olacağı vurgulanmıştır.² Hz. Peygamber'in, "*Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.*", "*Allah güzeldir, güzelliği sever. Kibir ise hakikati inkâr etmek ve insanları küçük görmektir.*", "*Müslüman kardeşini küçük görmesi, kişiye kötülük olarak yeter.*" ("Diyanet Hadislerle İslam", 2025) hadislerinde kötülüğü vurgulanan kibir

² Bkz. Kur'an-ı Kerîm Nisâ/36,172,173; Nahl/23,29; İsrâ/38; Secde/15; Zümer/60,72; Mü'min/76,35.

insanı cehenneme götürecek sıfatlardan biri olarak ifade edilmiştir. İnsanın arınması gereken bu kötü vasfı Mevlânâ bir dert, hastalık veyahut illet olarak görmekte kişiyi bu dertten-illetten kurtaracak tek ilacın-çarenin *aşk* olduğunu bildirmektedir. Çünkü *aşk* geldiği-yerleştiği tüm ruh iklimlerini değiştiren-yenileyen bir duygudur. Zaten değişiklik yapacağı insanın *kalbine* yerleşmesinden bellidir. *Kalb* kelimesinin, değiştirme çevirme anlamının yanında mecazî anlamı olan her şeyin ortası, ehemmiyetli, alıcı noktası manaları göz önüne alınarak düşünülürse işte *aşk* da insanda değişimin merkezi olan kalbe yerleşerek onu değiştirir. Hele de ilâhî *aşk* ateşiyle yanan Hak âşıklarının gönlündeki derde derman olur. Gönüldeki dert ise beyitten hareketle düşünecek olursak Allah'ın sevmediği hasletlerdir. Bu hasletlerin başında kibir, açgözlülük ve cimrilik gelir ki Mevlânâ da bu beyitte kibri dile getirmiştir. Allah'ın da pek çok ayette bildirdiği gibi kibir insanın cehenneme gitmesine sebep olacak kötü vasıflardandır. Kalbi bu kötü vasıftan temizleyip arındıracak tek çare, bu illetin tek ilacı da Mevlânâ'ya göre *aşktır*. *Aşk* girdiği kalp ikliminde ne kadar kötülük ne kadar illet varsa hepsini tedavi eder, iyileştirir. Bu bağlamda *aşkı* bir tabip gibi telakki edebiliriz. Ondandır ki beytin ikinci mısramda Mevlâna yaşadıkları dönemin en meşhur tabipleri olan Eflâtûn ve Câlînûs'un adlarını zikreder. Eflâtûn ortaya koyduğu felsefe ile tanınmış bir isimdir. Câlînûs ise yaşadığı dönemin en meşhur hekimlerinden biridir. Mevlânâ'nın beyitte bu iki ismi zikrederek insanın ruh ve beden sağlığının önemine işaret ettiğini söyleyebiliriz. Eflâtûn ortaya koyduğu fikir ve görüşleriyle insanın manevî iklimini tedavi eden, Câlînûs ise insanın maddî varlığını yani bedenini tedavi eden hekimlerdir. Mevlânâ'ya göre *aşk* bu iki işlevi aynı anda yerine getiren bir tabiptir. *Aşk* gönlüne girdiği kişinin hem ruhunu hem de bedenini iyileştiren en iyi tabiptir. Çünkü içteki iyilik ve güzellik muhakkak dışa da yansıyacaktır. Bu sebeple Mevlânâ *aşka nâmûs-ı mâ* diye seslenir. Burada *nâmûs* kelimesinin kullanımı elbette tesadüfî değildir. Kelimenin işaret ettiği anlamların hepsi düşünülürse Mevlânâ'nın *aşka* yüklediği anlamlar daha iyi idrak edilir. *Aşk* hem âşıklığın kurallarını ve edebini öğreten bir öğretici hem de gönüldeki dert ve illetlere derman olan hekimdir. Âşığı mâşuğundan ayrı düşürecek ne kadar illet, kir, pas varsa gönlü onlardan arındırıp temizleyecek manevî bir tabiptir. *Nâmûs* kelimesinin Cebrâil anlamında da kullanıldığını göz önüne aldığımızda *aşkın* Allah ile kul arasında iletişimi- bağı sağlayan bir vasıta gibi telakki edildiğini de düşünebiliriz. Nasıl ki Allah ayetlerini Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygambere bildirdiyse *aşk* da Allah'tan gelen hikmeti-esrârı kişinin gönlüne ilham eder. Başka bir deyişle ârifin gönlüne irfân *aşkla* ilham edilir. Tasavvufta esas olan Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak *aşk* vasıtasıyla olur. Allah'ın edebini insana *aşk* öğretir. İnsanı Allah'tan uzaklaştıracak maddî manevî her türlü illetin tabibi *aşktır*. Bu sebeple Mevlânâ maddî illetlerin en meşhur tabibi Câlînûs ve manevî illetlerin en meşhur tabibi olan Eflâtûn'un adlarını zikrederek onların ayrı ayrı yaptıkları işi tek başına yapan *aşka* seslenir, benim gönlümdeki illetleri temizleyen ve beni Allah'ın ahlâkıyla ahlâklandıran sensin ey *aşk* der.

Kaynakça

- Abidin Paşa. (2007). *Mesnevî Şerhi* (Cilt 1). (sad.: Mehmet Sait Karaçorlu). İstanbul: İz Yayıncılık
- Algül, A. (2007). *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve "İhtiyârât-ı Sabûhî" Adlı Eseri (1-100. Varak)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avşar, Z. (2019). *Aşk Meclisi*. İstanbul: TEDEV Yayınları.
- Avşar, Z. (2017). *Mesnevî Mevlânâ Celâleddin Rûmî* (Cilt 1). Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Avşar, Z. & Zeybek, B. (2023). Türkçe Mesnevî Şerhlerine Umumî Bir Bakış. Z. Avşar, M. Özdemir, & A. Uçar (Dü) içinde, *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri* (s. 11-45). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Bursevî, İ. H. (2004). *Rûhü'l-Mesnevî*. Yay. (haz.: İsmail Güleç. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bursevî, İ. H. (2007). *Mesnevî'nin Ruhu*. Yay. (haz.: Suat Ak. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2004). *Tasavvuf Terimleri&Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Dağlar, A. (2009). *Şem'i Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli MetinSözlük)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Devellioğlu, F. (2016). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Er, E. Y. (2018). *Hacı Pîrî-İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî (1-50 Varak) (İnceleme-Metin)*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Gölpınarlı, A. (1989). *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Mesnevî ve Şerhi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Güleç, İ. (2006). Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler. *İlmî Araştırmalar*. 22, 135-154.
- Koçoğlu, T. (2014). *Nakşî Şeyhi Ebussuûd El-Kayserî Şerh-i Mesnevî*. Kayseri: Laçın Yayınları.
- Koner, M. M. (2005). *Mesnevî'nin Özü*. Konya: Tablet Kitabevi Yayınları.

- Konuk, A. A. (2011). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* (Cilt 1). (haz.: Selçuk Eraydın ve Mustafa Tahralı). İstanbul: Kitabevi.
- O Mevlevî (1972). *Mevlânâ Mesnevî*. İstanbul: Yörük Matbaası.
- Öksüz, Z. (2008). *Hülasatü's-Şüruh Adlı Mesnevî Şerhinin 1-107 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, M. (2016). *Dervîş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Özdemir, M. (2016). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (20), 461-502.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Rifâî, K. (2015). *Şerhli Mesnevî-i Şerif*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Tahirü'l-Mevlevî. (1975). *Mesnevî Şerhi* (Cilt 1). İstanbul: Şamil Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Top, H. (2011). *Mesnevî-i Mânevî Şerhi* (Cilt 1). İstanbul: Rûmî Yayınları.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı.

İnternet Kaynakları

Diyanet Hadislerle İslam (12.03.2025),
<https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/sayfa.php?CILT=3&SAYFA=327,329>
Erişim tarihi: 03.12.2025